Від руїн середньовічної фортеці Фунни, що неподалік Алушти, гірська стежка веде нас прямо в казку. Ось тут, де в минулому столітті під час землетрусу тисячотонні кам’яні брили прокотилися по неіснуючому нині селу, за словами нашого екскурсовода Едуарда Федотовича, давня давність поховала поселення таврів. У ті незапам’ятні часи вершина гори Демерджі постійно курилася. І таври називали гору Фунною, тобто Димлячою.

Несподівано нахлинули на Крим орди кочівників. З вогнем і мечем пройшли вони по всіх поселеннях таврів. А ген там, на вершині, завойовники влаштували кузню, де кували свою могутню зброю. Полум’я гігантського горна сушило землю, і довкруг пересихали річки, переставали родити поля, люди гинули від голоду.

Відправили таври послів до коваля — чорнобородого велетня, старшого над загоном кочівників. Просили, щоб йшов геть з гори, інакше жителі поселення загинуть від безвиході. Та хіба жалістю проймеш того, хто жалості зроду не знав?

…Крок за кроком повільно піднімаємося кам’янистою стежкою. Попереду нашого живого ланцюжка так само неспішно пливе розповідь екскурсовода:

— І тоді одна із місцевих дівчат, на ймення Марія, вирішила поговорити з чорнобородим ковалем. Сподівалася, можливо, що чужоземець зглянеться хоч на благання її, слабкої дівчини, якщо вже не зважив на прохання достойних послів-мужів. Тож, нікому з односельців не сказавши про свій намір, вона потаємними стежками прокралася мимо сторожі на вершину гори…

Завчені слова екскурсовода на фоні величної панорами смаглявого громаддя скель і мерехтливої голубіні недалекого моря звучать так природно. І ми підтягуємося, купчимося якомога ближче до Едуарда

Федотовича. Тільки шестикласниця Люда, наймолодша в нашій туристській групі, раз у раз відривається від ланцюжка, збочує то вправо, то вліво — зриває у торбину незнані досі рослини. Бо ж так кортить привезти додому гербарій з Кримських гір.

— І мовила Марія до коваля:

"Чужоземцю, йди геть із гори, не губи наших людей".

Засміявся чорнобородий:

"Ні, не піду я. І тебе тут залишу. Ти станеш моєю".

І він простягнув до неї руки…

Бачу, край стежки — низенький зеленаво-сивий із жовтими прожилками кущик. Ніби пухнаста кішка згорнулася клубочком та й дрімає на осонні. Лагідний такий кущик, ніколи подібного не бачив. А Люда вже над ним нахилилася.

— Ай! С-с-с…

Дівчинка відсахнулася від кущика, дмухає на пальці. Виявляється, — зовнішня лагідність незнайомця оманлива: під дрібнісінькими листочками приховані шпичаки, що мало чим поступаються їжаковим.

Екскурсовод перериває розповідь, застерігає:

— Обережно! Трагакант не любить, коли до нього з голими руками.

Перепитую:

— Як ви назвали цей кущик?

— Трагакант. А ще його іноді називають маріїним зіллям. На честь тієї Марії названо, про яку я оце якраз розповідаю. Кажуть, ніби це зілля все намагалося перегородити дівчині шлях на гору, хотіло, щоб вона повернулася додому, застерігало від зустрічі з ковалем. Але та не зважила на застереження, таки дісталася до вершини, де зухвалі зайди роздмухували люте полум’я в горні.

І знову неквапно заструменіла розповідь про те, як горда дівчина не захотіла коритися чужоземцеві, як відштовхнула його, як той, розлютований, схопив щойно викуваний ніж і вбив її.

— …І тут сама гора не стерпіла такого: задвигтіла вся, розкололася, і кузня разом з усіма, хто клепав у ній, зникла в її надрах. Відтоді ця гора і називатися стала Демерджі, тобто Коваль. А Марія залишилася на горі назавжди, тільки перетворилася в кам’яну скелю. Погляньте ось туди — правда, ота скеля нагадує дівчину?

Поки вся наша туристська братія роздивлялася і переконувалася, що ген у тому кам’яному велеті є справді щось віддалено спільне з грубими обрисами жінки, я все ж зрізав гілочку колюхатого сіроманця. Зрізав просто так, на згадку. Про якусь незвичайність цієї рослини в мене й на думці не було.

Чим вище виводила нас звивиста стежка, тим частіше потрапляли на очі їжаки маріїного зілля. В одному місці їх навіть стільки було, що злилися в суцільний пухнастий з виду килим. Так би, здається, й покачався по ньому, якби не знав справжньої натури рослини.

Можливо, через якийсь час пропала б у мене будь-яка цікавість до цього зела. Можливо. Якби не стрівся нам отой пастух, який із чинарового затінку наглядав за сільською чередою. Побачив пастух, що я верчу в руці маріїне зілля, та й раптом:

— А знаєте, як з’явилося воно тут? Не чули? Хочете, розкажу?

…Завойовники з’явилися з моря. Їхніх кораблів було так багато, що голубі хвилі потемніли. А як висипали чужинські вої на берег, то за брязкотом їхньої зброї не чути стало гуркоту прибою.

Що могло протистояти такій силі?! Із небагатьох сміливців, які зустрілися з непрошеними гостями лицем до лиця, ніхто не повернувся живим. І місцеві жителі залишили домівки, поспішно перебралися в гори — мовляв, перечекаємо напасть, а там повернемося до обжитих місць.

Але зайди і не збиралися залишати побережжя. Вони шастали стежками все вище і вище в гори. А одного разу скупчилися і посунули усією силою древнім караванним шляхом на перевал.

Зрозуміли таври: як пропустять завойовників у глиб півострова, то волі їм більше не бачити. І вирішили краще загинути, боронячи перевал, ніж довіку нидіти в рабській покорі.

Зібралися мужі на перевалі, настягали каміння, щоб звалювати на голови чужинцям, наготували луки і мечі. Мало було мужів, дуже мало. І тоді від гурту жінок підступила до вождя найстаріша, яку називали матір’ю всього племені, і попросила:

"Дозволь нам наперед оплакати своїх синів, чоловіків і наречених. Бо потім на оплакування не буде часу: ми піднімемо мечі, коли ті випадуть із ваших рук".

Негоже соватися жінці, коли зібралися мужі. Та вождь багато прожив, багато знав. Тож нічого не відповів. Показав на захід:

"Сонце сідає за хмару, темною буде ніч".

Мати племені зрозуміла вождя: не слід мужам бачити жіночі побивання, бо і в них серця не з каменю.

Як упала темінь, відвела вона жінок на сусідню кручу. І там вони потай оплакували оборонців перевалу.

Довгою була та ніч, ніби три докупи з’єдналися. І до самого світу лляли сльози плакальниці.

Над Демерджі висли хмари, клекотали громи, і злива не вщухала ні на мить. Змішувалися дощові потоки з гіркими жіночими сльозами, з невтішною печаллю і не котилися в море, а застигали на схилах гори. А з першими променями сонця перетворилися на зеленаво-сіре шпичакувате зело, яке суцільно вкрило і схили, і скелі, і караванний шлях.

Рушили чужинці далі на перевал, а туди ні проїхати, ні пройти, ні продертися. Що не висічуть ножами та мечами колючі зарослі, а вони знову відростають, та ще колючіші, ніж були. Так і не дісталися на перевал, повернули назад. Згодом посідали на кораблі та й щезли, як щезає все лихе.

А зело відтоді так і ведеться на цьому місці…

Привіз я гілочку тієї кримської рослини додому. Просто як сувенір. Хай нагадує сонячний край, який, як і моя поліська земля, із сивих віків боронився від усіляких войовників — від орд знавіснілих дикунів, які прагнули вогнем і мечем знищити чужу їм культуру, і від орд цивілізованих, які знову ж таки вогнем і мечем старалися насадити чужу культуру.

Якось при нагоді показав її Івану Михайловичу. А він:

— Та це ж астрагал щетинистий!

І швиденько дістає з полиці "Визначник рослин України", подає мені. Читаю — очам не вірю. А у визначнику чорним по білому: астрагал

щетинистий, оцей самий колючий сіроманець, росте… тільки на півдні Криму, тільки в околицях Алушти, тільки на горі Демерджі. І ніде більше!

Правда, недавно кримські ботаніки повідомили, що окремі екземпляри астрагала щетинистого знайдені ще поблизу Судака та села Зеленогір’я. Але це аж ніяк не применшило моєї радості від знайомства з цією рослиною.